

ספר סיפורי מעשיות

Nahman de Bratslav

CONTES CABALÍSTICS

Edició i traducció de
JOAN FERRER i JORDI SIDERA

Edició bilingüe

FRAGMENTA EDITORIAL

ÍNDEX

Publicat per	FRAGMENTA EDITORIAL Plaça del Nord, 4, pral. 1. ^a 08024 Barcelona www.fragmenta.cat fragmenta@fragmenta.cat
Collecció	SAGRATS I CLÀSSICS, 9
Consell assessor	LAIA DE AHUMADA HALIL BÁRCENA RAQUEL BOUSO XAVIER MELLONI XAVIER SERRA NARCISO
Primera edició	NOVEMBRE DEL 2016
Producció editorial	IGNASI MORETA
Producció gràfica	INÈS CASTEL-BRANCO
Impressió i relligat	AGPOGRAF, S. A.

© 2016 JOAN FERRER I COSTA
JORDI SIDERA I CASAS
pels textos

© 2016 FRAGMENTA EDITORIAL, S. L.
per aquesta edició

Dipòsit legal B. 26.358-2016
ISBN 978-84-92416-59-4

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Amb la col·laboració del Departament
de Cultura

RESERVATS TOTS ELS DRETS

INTRODUCCIÓ	9
L'hassidisme	17
L'hassidisme i la càbala	44
La càbala hassídica	55
La cruïlla del judaisme	67
Rabí Nahman de Bratslav	70
Els contes de Nahman	110
El text hebreu i la traducció catalana dels <i>Contes cabalístics</i>	121
Els nostres comentaris als <i>Contes cabalístics</i>	122
Bibliografia	123

CONTES CABALÍSTICS

ספר סיפורי מעשיות

I LA PRINCESA PERDUDA	127
א מעשה מאבידת בת מלך	
Allegories dramàtiques cabalístiques	128
Text original i traducció	130
Intrigues narratives	142
2 EL REI I L'EMPERADOR	145
ב מעשה במלך וקיסר	
Allegories dramàtiques cabalístiques	146
Text original i traducció	150
Intrigues narratives	178

3	UN CONTE AMB UN COIX ג מעשה בחגר	181
	Allegories dramàtiques cabalístiques	182
	Text original i traducció	184
	Intrigues narratives	210
4	EL REI QUE DECRETÀ LA CONVERSIÓ ד מעשה במלך שגור שמד	213
	Allegories dramàtiques cabalístiques	214
	Text original i traducció	218
	Intrigues narratives	228
5	EL FILL DEL REI DE LES PEDRES PRECILOSES ה בן מלך שהיה מאבנים טובות	231
	Allegories dramàtiques cabalístiques	232
	Text original i traducció	234
	Intrigues narratives	240
6	DEL REI MODEST ו ממלך עניו	243
	Allegories dramàtiques cabalístiques	244
	Text original i traducció	246
	Intrigues narratives	252
7	LA MOSCA I L'ARANYA ז מזבוב ועכביש	255
	Allegories dramàtiques cabalístiques	256
	Text original i traducció	260
	Intrigues narratives	272
8	EL RABÍ I EL FILL ÚNIC ח מרב ובן יחיד	275
	Allegories dramàtiques cabalístiques	276
	Text original i traducció	278
	Intrigues narratives	286

9	EL SAVI I EL SIMPLE ט מחכם ותם	291
	Allegories dramàtiques cabalístiques	291
	Text original i traducció	293
	Intrigues narratives	336
10	EL MERCADER I EL POBRE י מבערגיר ועני	339
	Allegories dramàtiques cabalístiques	340
	Text original i traducció	344
	Intrigues narratives	394
11	EL FILL DEL REI I EL FILL DE LA SERVENTA QUE VAN SER CANVIATS יא מבן מלך ובן שפחה שנתחלפו	399
	Allegories dramàtiques cabalístiques	400
	Text original i traducció	406
	Intrigues narratives	450
12	EL MESTRE DE PREGÀRIA יב מבעל תפילה	453
	Allegories dramàtiques cabalístiques	454
	Text original i traducció	462
	Intrigues narratives	554
13	ELS SET CAPTAIRES יג משבעה בעטלירס	557
	Allegories dramàtiques cabalístiques	558
	Text original i traducció	570
	Intrigues narratives	638

INTRODUCCIÓ

TLUSTE ÉS UN PETIT POBLE de l'antiga regió històrica de Podòlia, a l'actual Ucraïna. L'any 1734, els habitants d'aquest llogaret veieren aparèixer un personatge peculiar que recorria els seus carrers i mercats i els dels pobles veïns fent de predicador itinerant. Es tractava d'un jueu anomenat Israel ben Elièzer. Tluste es troba situat enmig de les planures cultivables al nord dels Carpats, al bell mig dels assentaments jueus de l'Europa oriental. Aquesta àmplia franja d'assentaments, que s'estén des del mar Negre fins al mar del Nord, veié incrementar la població jueva a partir del segle XIII, quan diferents regnes occidentals expulsaren els jueus dels seus territoris i aquests foren acollits pels prínceps polonesos. Aquí, els jueus pogueren viure amb una relativa tranquil·litat i prosperar fins al segle XVIII. No disposem de dades específiques sobre el cens d'aquesta època a Tluste, però la seva població devia estar per sobre del miler d'habitants. Sí que tenim dades, en canvi, sobre el cens jueu, que, entre la ciutat i els assentaments rurals, arribava cap al voltant de les 350 persones. Aquest predicador, Israel ben Elièzer, posseïa un gran carisma, i així fou com ràpidament causà una profunda impressió entre la població jueva d'aquell indret. Amb el temps, el seu prestigi va créixer fins a esdevenir una figura central

del judaisme modern. El que sabem de la seva vida està barrejat amb episodis llegendaris que la devoció posterior anà entreteixint.¹ Havent quedat orfe de petit, des de ben jove manifestà una predilecció pels llocs solitaris i la meditació íntima. Es casà amb Hanna, filla del rabí Efraïm de Brody. Donada la tendència d'Israel ben Elièzer a la meditació i al refús de l'estudi sistemàtic del Talmud, el matrimoni es retirà a viure al bell mig dels Carpats.

Després d'uns quants anys de vida espiritual, quan aparegué a Tluste, havia adquirit coneixements sobre la utilització de plantes medicinals i s'havia habituat al tracte amb la gent senzilla. Anava vestit amb roba humil, com un captaire, i se'l podia trobar predicant a qualsevol cantonada, als camins, a la sortida de la sinagoga o al mercat. Aviat adquirí renom entre la població jueva, especialment entre la gent humil, com a taumaturg i mistagog. Venia amulets protectors i curatius i exorcitzava les cases per protegir-les de forces malèfiques. Exercia de remeier i era conegut tant per la seva pietat com pels seus coneixements esotèrics, místics i sobre la càbala. També explicava històries moralitzants i instruïa la seva audiència al mateix temps que n'escoltava les inquietuds. Els cercles cultes i intellectuals del judaisme no li donaren gaire importància; és més, a mesura que anà creixent la seva fama, més aviat tendiren a menysprear-lo com un remeier insignificant i marginal. Però entre les capes populars el seu renom aviat es magnificà i se'l començà a considerar un *Baal Xem*, un 'Senyor del Nom (diví)'. Aquest títol —ja se'n troben traces en el Talmud— s'aplicava a personatges mig mags

¹ Cf. Jean BAUGMARTEN, *La naissance du hassidisme. Mystique, rituel et société (XVIIe-XIXe siècle)*, Bibliothèque Albin Michel, París, 2006, p. 213.

que, gràcies al coneixement dels noms divins, podien fer miracles. A partir del segle XVI el títol adquirí una gran difusió entre les comunitats jueves de l'Europa oriental i esdevingué un veritable fenomen socioreligiós. No és gens estrany, doncs, que donades les característiques d'Israel ben Elièzer se li apliqués també a ell. Però el seu renom no es va aturar aquí. Aquest personatge errant i aparentment marginal, que es movia pels carrers de Tluste en el tercer decenni del segle XVIII, esdevingué el fundador d'un dels moviments més influents del judaisme modern: l'hassidisme. El moviment hassídic s'estengué ràpidament per tota l'Europa oriental i fins i tot per Palestina, i ha perdurat fins als nostres dies. Actualment és un dels corrents més importants de l'anomenat judaisme ortodox. La importància que adquirí Israel ben Elièzer fou tal que s'utilitza una variant del títol de «Senyor del Nom Diví» per designar-lo a ell de forma exclusiva; ell és conegut com a *Baal Xem Tov*, el 'Senyor del Bon Nom'. Així mateix, l'acrònim d'aquest títol, BESHT, és també utilitzat comunament per referir-se a Israel ben Elièzer.

El pas de la predicació d'un mestre solitari a un moviment consolidat i multitudinari es produí de manera progressiva, però ràpida, en un procés natural i pràcticament de creixement orgànic. Aviat aparegueren un grup de deixebles i seguidors que escoltaven i seguien els seus ensenyaments. Cap al final de la dècada dels anys trenta del segle XVIII el seguien a Medzhybizh, una ciutat situada a uns cent quilòmetres al nord-est de Tluste. L'estada a Medzhybizh representà una sedentarització del cercle que s'havia anat formant, i contribuí a fer més visible la incipient comunitat. Israel ben Elièzer, el Besht, no tingué mai la intenció de fundar un moviment, però de mica en mica els deixebles més propers anaren propagant

els seus ideals religiosos i el tipus d'organització comunitària en regions cada cop més extenses. En un primer moment la zona d'influència se centrà a Podòlia, però cap al 1775 el moviment ja s'havia estès per Galítsia, Volínia, Polònia i Bielorússia. D'aquesta manera, s'anaren establint diferents centres —anomenats corts hassídiques—, que estengueren el moviment. Les corts hassídiques s'organitzaven al voltant d'un personatge carismàtic, i algunes esdevingueren autèntiques dinasties espirituals. Un d'aquests personatges esdevindria una figura clau de l'hassidisme posterior: fou el besnet del Besht, el rabí Nahman de Bratslav, l'autor dels *Contes cabalístics* que teniu a les mans.

Els *Contes* són un document de primer ordre dins el moviment hassídic i exposen els principals referents d'aquesta cosmovisió espiritual. Ara bé, es tracta d'una visió complexa, arrelada en les tradicions més esotèriques del judaisme i adaptada a unes circumstàncies determinades. Per tal que nosaltres puguem copsar-ne plenament el sentit i viure'ls des de la nostra pròpia sensibilitat, ens caldrà fer un pelegrinatge introductori per emmarcar-los en un context que traspassi els límits de l'espai i el temps en què foren creats i ens en desveli el significat. Per això, en aquest estudi introductori, avançarem gradualment. Exposarem, en primer lloc, els trets que configuren el moviment espiritual hassídic. Es tracta d'un moviment del judaisme, però que conté una força capaç de parlar als homes de tots els temps.

La seva vivència espiritual ens aportarà el marc religiós fonamental des del qual els *Contes* foren creats. Un dels seus trets fonamentals consisteix a fer extensiva, a tota la comunitat, l'obertura a la comunicació espiritual. Des del començament, Israel ben Elièzer predicà enmig del poble i es feu amb

la gent senzilla. El missatge que transmetia no només fou entenedor per a aquesta gent, sinó que connectà íntimament amb les seves inquietuds i amb els seus anhels. A l'època del Besht, ja feia un cert temps que la societat jueva s'havia anat escindint entre les elits intel·lectuals i religioses i la massa de la població, una població que aspirava a una vivència més profunda de la fe comunitària, més personal i més participativa. L'hassidisme, que s'iniciava amb el Besht, i també el d'aquests *Contes cabalístics* del rabí Nahman de Bratslav, donaven resposta a aquesta inquietud. En part, és per aquest motiu que el missatge i la vivència hassídica conegueren un desenvolupament tan notable.

Però l'audiència receptora del missatge no és l'únic factor que dona raó de la transmissió en forma de contes. Els fonaments religiosos i teològics de base de l'hassidisme propugnaven la dignitat divina de tots i cadascun dels elements de la creació. Així, el discurs aparentment simple no era només un mètode, sinó també una forma de mirar el món en tots els seus aspectes, fins i tot els més humils, perquè arreu hi capta l'espurna divina. Dediquem la segona part d'aquest estudi introductori a la presentació d'un moviment de fons que recorre bona part de la història de la religió d'Israel i que és fonamental per entendre l'hassidisme: la càbala. L'hassidisme, tot i ser un moviment profundament innovador, no és revolucionari, i molt menys antitradicional. Com molts dels moviments renovadors, pretén pouar en les mateixes arrels de la tradició. La càbala és un dels elements més obscurs i esotèrics del judaisme, però, paradoxalment, l'hassidisme volgué difondre-la al conjunt de la població. Dedicarem, per tant, un apartat a la càbala i un altre a la utilització que en feu l'hassidisme.

Ara bé, si volem fer aflorar totes les dimensions del moviment hem d'anar més enllà de l'horitzó del judaisme. Les inquietuds jueves de l'Europa oriental en el segle XVIII no eren exclusives ni de la religió jueva ni dels territoris emmarcats pels Carpats i els Urals. Els historiadors del judaisme han fet notar que no s'han estudiat els diferents moviments del judaisme d'aquesta època en el context dels canvis religiosos i de sensibilitat espiritual que es produeixen en altres societats d'arreu. No cal dir que això és una feina pluridisciplinària d'un gran abast que sobrepassa els límits d'aquesta introducció. Però si volem copsar tots els matisos presents en el fons del moviment i, sobretot, si el volem comprendre hermenèuticament, és a dir, com una realitat que és significativa per a nosaltres, serà inevitable que diguem alguna cosa sobre el que constituïa el *zeitgeist*, 'l'esperit dels temps', del segle XVIII a dins i a fora del judaisme. Establir una perspectiva més general no és una qüestió supèrflua. El fet d'augmentar el radi de visió permet integrar millor l'element estudiat amb el seu entorn i, així, comprendre'n amb més precisió les causes. Durant aquells decennis una inquietud generalitzada es va anar instal·lant en l'horitzó de les expectatives religioses de diferents pobles. Les causes concretes dels desigs de canvi, de les exigències de reformulacions i de l'aparició de noves perspectives són molt diverses, però les inquietuds generals presenten uns denominadors comuns que ens permeten emmarcar-hi també l'hassidisme.

L'hassidisme i aquests *Contes* són fruit d'una època i d'una comunitat, però també són obra d'un home, d'un dels personatges més carismàtics de l'hassidisme després del Besht. Rabí Nahman de Bratslav és considerat un dels grans líders espirituals de la religió jueva, la influència del qual

perdura insistentment fins als nostres dies. La seva vida és, de fet, una recerca espiritual posada al servei del guiatge de la comunitat, plena d'episodis de revelació mística i també d'accions pràctiques, guiades, en ambdós casos, pel mateix punt de confluència espiritual. La seva peculiar personalitat religiosa i algunes de les seves afirmacions feren del rabí Nahman un personatge intensament peculiar dins el ja carismàtic moviment hassídic. L'estudi d'aquesta personalitat ens ajudarà a comprendre l'òptica personal des de la qual van ser creats els *Contes*.

Restarà encara una darrera qüestió a tractar, en aparença irrellevant: la del gènere literari. D'entrada, ja el títol de *Contes cabalístics* pot sobtar. El nom de càbala l'associem a un coneixement esotèric, arcà, amagat, potser amb ressos místics —recordem que sovint s'ha simplificat la descripció de la càbala anomenant-la la «mística» jueva—, que exigeix una profunda i perllongada reflexió intel·lectual a qui s'hi vulgui apropar. Per tant, la mateixa noció de càbala denota esforç, rigor i perseverança. En canvi, els contes els associem als infants, a les obres primerenques dels literats, a les rondalles populars. Denoten simplicitat, superficialitat i, en el millor dels casos, un cert toc d'ensenyament moralitzant.

Un conte no sembla altra cosa que un *divertimento*, una plasenteria. Exposar el pensament hassídic en forma de contes ens pot semblar d'entrada una simple obra de divulgació. ¿Com s'entén, doncs, que s'hagi atorgat tant de prestigi a aquestes narracions com a exposició d'un pensament espiritual profund? La resposta no la tenim pas tan lluny. En el nostre propi horitzó espiritual, si recordem el passatge evangèlic on Jesús diu «Deixeu que els infants vinguin a mi: no els ho impedi, perquè el Regne de Déu és dels qui són

com ells»,² potser podem començar a intuir que no ens trobem pas davant de mons tan contradictoris. La simplicitat i la innocència són portadores d'un altre tipus de mirada, una mirada que permet una visió més profunda. Certament que no es tracta d'una simplicitat superficial, ni d'una senzillesa mancada d'esforç, sinó de quelcom que queda perennement amagat darrere de les exposicions massa travades, rigoroses o acadèmiques. Aquesta simplicitat, de fet, fa referència a un més enllà sempre present, sempre a un pas, però sempre esquiu. És el darrer vel que amaga el *sancta sanctorum*. Els *Contes* pretenien, i pretenen, posar en contigüitat tots i cadascun dels membres de la comunitat jueva amb aquest més enllà de la presència divina.

Però hi ha quelcom més. La justificació del perquè de la utilització del gènere narratiu, sigui en format breu de contes o en un de novellat, no s'esgota amb la referència al públic destinatari, ni tan sols amb la dels pressupòsits teològics. Hi ha quelcom en la narració —històrica, mítica o lúdica—, a diferència del discurs teòric, que l'embolcalla i la transcendeix. Quelcom que li dona un deix d'irrealitat al mateix temps que sembla revelar una veritat més profunda. Quan l'ésser humà pensa, ho fa narrat —o parlant, com digué Heidegger. Les narracions acompanyen la història de la humanitat i ens expliquen com podem veure, si no és que ens expliquen realment què podem veure. Difondre el pensament i les creences a través de contes implica també una determinada visió del món i de Déu.

Totes aquestes aproximacions ens donaran la pluralitat de perspectives necessàries per poder comprendre realment

² Mt 19,14; Mc 10,14 i Lc 18,16.

aquesta cosmovisió i apropar-nos a l'autèntica riquesa espiritual i a la saviesa que destillen les aparentment senzilles històries dels *Contes cabalístics* del rabí Nahman de Bratslav.

L'HASSIDISME

El terme *hassid* havia designat ja des del segle I dC les persones especialment pietoses, respectuoses amb la tradició i totalment ortodoxes, tant pel que fa referència a la doctrina com a la seva actitud moral. L'aplicació del terme a un grup religiós és encara més antiga: en el primer llibre dels Macabeus —escrit pels volts de l'any 100 aC—, els membres d'un grup ortodox contrari a les influències hel·lenístiques són anomenats ja *assideus*,³ és a dir, pietosos. També en els segles XII i XIII el moviment místic i pietós sorgit en terres germàniques com a reacció a les persecucions jueves s'anomenà *hassidisme asquenasita*. El nom, per tant, ja ens indica alguns dels trets que constituïran el moviment hassídic del segle XVIII, però ens enganyariem si ens quedéssim només amb les idees de pietat mística o de comportament just. El moviment hassídic del segle XVIII té també una dimensió socioteològica que comporta la idea d'un pacte, d'una aliança contractual entre Déu i l'home. Amb això es vol significar que cada jueu individualment, en la mesura que es compromet en aquest pacte, pot participar en l'alliberament final de la humanitat. Les connotacions, com s'intueix, van molt més enllà de la idea de simple pietat.

³ 1Ma 2,42; 7,13 i 14,6.